

door DANNY VERBAAN

Mc 23/2/91
9

De Gevangenpoort is begonnen aan een grondige inventarisatie van alle duimschroeven, pijnbanken, brandijzers en lichaamsbeugels. Twee dagen per week buigt historicus A. van den Gruijthuijzen zich in een tot kantoor omgebouwde cel over de rijk geschakeerde serie gruwelwerktuigen. Ze worden bekeken, op de hand gewogen, tegen het licht gehouden en beschreven. Tegelijk probeert Van den Gruijthuijzen te achterhalen waar de historische stukken voor zijn gebruikt. „Je moet het verhaal checken. Je hebt bij voorbeeld dat voorwerpen worden verkocht als handboeien, nou, steek je handen er maar eens door. Dan blijkt dat dus helemaal niet te kunnen”.

Als griezelmuseum mag de Gevangenpoort zich in een warme belangstelling van het publiek verheugen. Hoewel beheerder W. van Megchelen de materie zo wetenschappelijk mogelijk wil blijven benaderen. Zonder indianenverhalen.

„Dit object leent zich eindeloos om flauwekul op te hangen. Men heeft hier veel onzin verkocht. Er zijn zelfs gidsen geweest die tijdens de rondleiding meisjes op zo'n pijnbank hebben vastgezet. Je zou het hier heel bont kunnen maken met rammelende kettingen en gillende geluiden, maar dan is het net een kermisattractie”.

Desondanks zou de collectie volgens Van Megchelen wel een wat beeldender presentatie kunnen krijgen. „We hebben al besprekingen gehad om het iets smeuïger te maken. Neem de bedstedes die boven staan. Dat zijn nu stervende hokken. Er zouden poppen worden geplaatst”.

Samenzwering

De Gevangenpoort was een van de toegangspoorten voor het

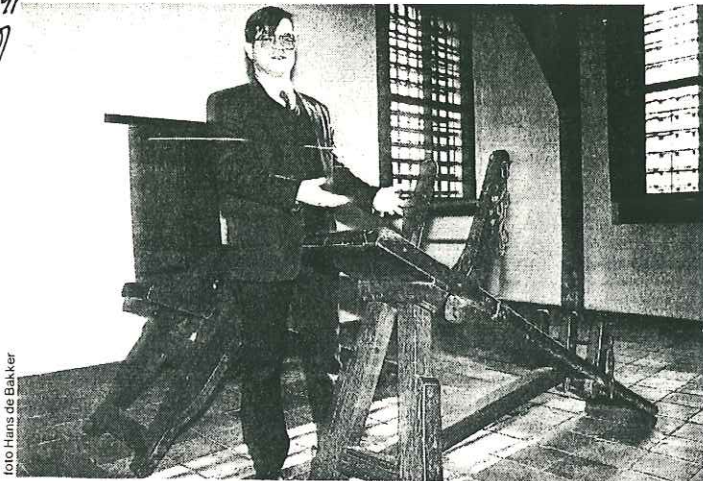

foto Huus de Blaker

• Historicus Van den Gruijthuijzen bij een van de pijnbanken. 'Van veel spullen is de herkomst niet te achterhalen'.

grafelijk gebied rond het Binnenhof, waar dagelijks grote stromen mensen, paarden, koetsen en wagens doorheentrokken. Omstreeks 1420 richtte het Hof van Holland het gebouw in als gevangenis voor lieden die zich hadden laten verleiden tot zware misdrijven als samenzwering en landverraad. Ook werd de Gevangenpoort gebruikt voor andere overtredingen, maar dan moesten die gepleegd zijn op het grondgebied van de graaf. Dit stond los van het grondgebied van het aangrenzende dorp Die Haghe; wie daar werd opgepakt, verdween doorgaans in een vochtige kerker onder het stadhuis aan de Groenmarkt.

Het onderlinge verschil kon tot bizarre situaties leiden. Zo haalden Haagse dienders in 1760 het lichaam van een dienstbode van zekere freule Tengnagel uit het water van de Stille Veerkade, waarna in de Grote Kerk de lijkshouwing plaatshad. Het

Hof van Holland reageerde verontwaardigd; men vond dat het stoffelijk overschot aan het hof toebehoorde, omdat het slachtoffer in dienst was geweest van een adellijke dame.

Een verzoek om uitlevering werd afgewezen, waarna medewerkers van het Binnenhof besloten het voormalige personeelslid dan maar te ontvoeren. Ze sjuwden het lichaam naar de Gevangenpoort waar het met een zeker gevoel van triomf voor een tweede keer werd bekeken. De stadsbestuurders eisten terstond hun lijk terug. Met succes. Medewerkers konden het weer komen ophalen.

Niet moeilijk

Tot in de achttiende eeuw werd er niet moeilijk gedaan over de wijze waarop het recht diende te zegevieren. Wie niet spontaan zijn dwalingen oplepelde, ging naar de pijnkelder, waar ondervragers wat dieper op de zaak ingingen. Met het nodige

breek-, rek- en hangwerk probeerden ze de bekentenis los te krijgen. Het verhoor zelf gebeurde in de beduidend minder onheilspellende raad- en examineerkamer, de huidige ontvangstzaal op de begane grond waar bezoekers nu hun toegangskaartjes en souvenirs kopen.

Was eenmaal het bewijs van een misdrijf geleverd, dan had de rechter een scala van straffen tot zijn beschikking. Een simpele was het geselen in het openbaar. Sommigen werden verbannen of moesten voor malloot met een ton om het lichaam rondlopen. Iedereen mocht ze naar hartelust bespuwen, beschimpen, slaan en bekogelen met rot fruit. Geregeld stond de beul onder warme publieke belangstelling vingers of handen af te hakken. Bij het 'splitneuzen' zette hij het mes op de neusvleugels.

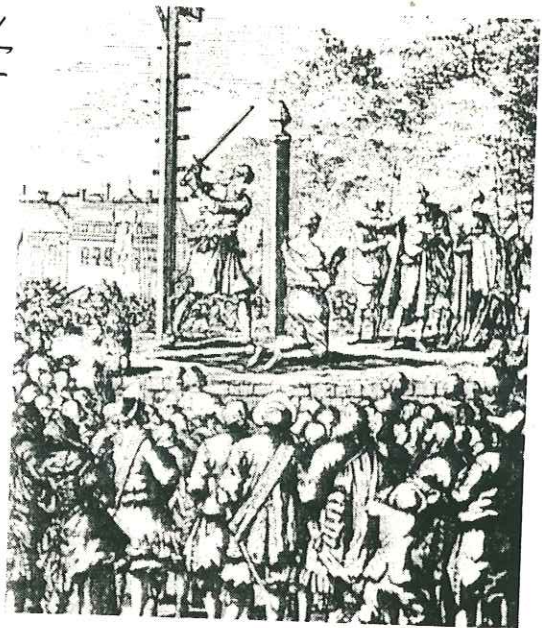
De doodstraf voltrok zich in het algemeen op het Groene Zoodje.

Hc 23/2/31
87 II

het schavot aan de overkant, op de hoek van de Hofvijver. Na afloop dienden de lichamen nog een tijdje als afschrikwekkend voorbeeld op de galgevelden aan de Scheveningseweg en bij de Laakmolen aan de Trekvliet. Die daarom ook wel bekend stond als de 'Galgemolen'. Van den Gruijthuijzen weet van twee gevallen dat de rechter zo coulant was dat de slachtpartij zich binnenshuis mocht afspeelen. Om de nabestaanden de schande te besparen. Zo werd baron De Grysperre waarschijnlijk in de kelder onthoofd nadat hij had gerommeld met geld van de prins van Oranje. Catharina van Namen maakte zich schuldig aan valsemunterij. Normaliter diende ze daarom te worden gekookt in water of olie, maar voor deze adellijke dame wilde de rechterlijke macht wel een uitzondering maken. De beul zette een trechter in haar mond en schonk er net zo veel water in dat ze uiteindelijk verdronk.

Kleine zelfstandige

De beul opereerde als kleine zelfstandige die zelf zijn gereedschap diende mee te nemen. Hij werd per klus betaald. En de toeschouwers wilden waar voor hun (belasting)geld. „Als hij zijn werk niet goed deed en misloeg, kwam het volk soms in opstand. Hij moest zelfs beschermd worden”, vertelt Van den Gruijthuijzen. Ter illustratie noemt hij de vertoning met 'de zenuwachtige beul' in Engeland die in 1587 Mary Stuart voor zijn rekening moest nemen. Pas bij de derde poging werd het gewenste resultaat geboekt. Opgelucht raapte hij het hoofd op en toonde hij het aan de samengedromde mensenmassa. Zonder zich te realiseren dat de vorstin een pruik droeg die hij dan ook even later nog als enige in zijn hand hield. Het hoofd was met een

• Ritmeester Buat pleegde landverraad. Onder grote publieke belangstelling werd hij in 1666 onthoofd op het Groene Zoodje.

doffe klap teruggevallen op het schavot. 'Duidelijk een knoelier', zegt Van den Gruijthuijzen. „Een goede beul zorgde dat hij zijn werk goed deed en opkraste. Zonder dat hij er veel ophof van maakte”. Terug naar de Gevangenpoort, waar in vier eeuwen tijd naar schatting 10.000 mensen opgesloten hebben gezeten. In de negentiende eeuw verloor zij haar functie als gevangenis. Gedurende vele jaren dreigde de sloop, maar uiteindelijk besloot de rijksoverheid er omstreeks 1882 een museum van te maken. De gerechtshoven kregen het verzoek hun strafwerktuigen in te leveren en de spullen stroomden binnen. De gemeente Zeist leverde een breekbank, in Haarlem stond nog een schand-

ton, terwijl Utrecht en Amsterdam zwaarden gaven. Tussen de spullen waarvan de herkomst bekend is - van veel is die niet te achterhalen' -, zit slechts één voorwerp dat uit Den Haag zelf kwam: een brandmerk met de Haagse ooielaar. En die blijkt niet eens voor strafdoeleinden te zijn gebruikt, aldus Van den Gruijthuijzen.

„Een brandmerk moet in zekere mate open zijn, maar als je deze zou gebruiken hou je alleen een wond over. Er is geëxperimenteerd op een stuk zwoerd. De stoom die ontstaat, zorgt dat het hele oppervlak zwart wordt. Hij zal voor iets anders hebben gediend; op hout bij voorbeeld is hij best te gebruiken”.